

VINJE KYRKJESTAD, VESTFOLD OG TELEMARK FYLKESKOMMUNE

Arkeologisk utgravning på den vestre delen av kirkegården

Jordahl, Hanne Ekstrøm

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Vinje kyrkjestad, Vestfold og Telemark fylkeskommune Arkeologisk utgraving på den vestre delen av kirkegården	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 237	Publiseringsdato 25.08.2023
	Prosjektnummer 1022289	Sider 25
	Avdeling Arkeologi	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Jordahl, Hanne Ekstrøm	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-383-4	Oppdragstidspunkt / periode utført 13.-15.6.2022
	Forsidebilde Vinje kirke med utgravningsfeltet, sett mot øst. Fotograf: Hanne Ekstrøm Jordahl	

Prosjektleder Hanne Ekstrøm Jordahl
Prosjektmedarbeider(e) Gunhild Høvik Hansen og Tone Bergland
Kvalitetssikrer Lise-Marie Bye Johansen

Oppdragsgiver / finansiert av Vinje kirkelige fellesråd
--

Sammendrag Den arkeologiske utgravningen ble utført på den vestre delen av kirkegården, og det ble avdekket ti graver hvorav to graver ble avskrevet etter nærmere undersøkelser. Det var imidlertid kun to av gravene hvor det ble observert levninger <i>in situ</i> . I det nordvestre hjørnet av utgravningsfeltet ble det observert to sjikt med graver. Alle gravene hadde enten middels til dårlig bevaring eller en dårlig til svært dårlig bevaringsgrad. Det ble observert kisterester i fire graver. Det var ingen trekk ved gravene som kunne belyse ¹⁴ C-dateringene som ble utført i forbindelse med den avklarende arkeologiske undersøkelsen, og det var ingen tidstypiske trekk ved de ikke-daterte gravene. I de fem gravene hvor det var identifiserbare knokler, var det kun levninger etter voksne individer. I to graver kan levningene ha tilhørt kvinner.
Abstract The archaeological excavations were carried out in the western part of the graveyard. 10 graves were uncovered, but two of these were later found not to be graves. Only two of the remaining 8 graves contained <i>in situ</i> human remains. The northwestern corner of the excavated area contained two levels of burials. All the graves were poorly preserved, and remnants of wooden caskets were only found in 4 of them. No artifacts or features were found, which could support or illuminate the C ¹⁴ dating results. The results indicate that the graves may date back to the medieval period. Five graves contained adult skeletal remains, two of which may have been female.

Emneord Vinje kirke, arkeologi, kirkegård, graver, skjeletter, osteologisk materiale, osteoarkeologisk analyse, middelalder
Keywords Vinje Church, archaeology, churchyard/graveyard/cemetery, graves, human remains, osteology, osteoarchaeology, medieval period

Avdelingsleder
 Lise-Marie Bye Johansen

Innledning

Vi viser til vedtak fra Vestfold og Telemark fylkeskommune med saksreferanse 20/39443-19, datert 5.5.2022, og Riksantikvarens § 10-vedtak med saksreferanse 20/10324-17, datert 27.4.2022.

Bakgrunn

Vinje kirkelige fellestråd, ved Kjell Magne Grave, søkte Riksantikvaren om dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9. juni 1978 (kml) § 8.1 for graving ifm. ny gangbro inn til hovedinngangen i Vinje kirke. Den avklarende arkeologiske undersøkelsen ved Vinje kirke ble gjennomført 6.9.2021 (NIKU prosjektnummer 1022106). Det ble avdekket 7 graver som lå i konflikt med det omsøkte tiltaket. Den arkeologiske rapporten ble oversendt 13.1.2022. På bakgrunn av resultatene av den avklarende arkeologiske undersøkelsen, sendte Vestfold og Telemark fylkeskommune 18.1.2022 (saksnummer 20/39443-15) en anmodning til NIKU om å utforme en prosjektplan og budsjett for en arkeologisk utgravning.

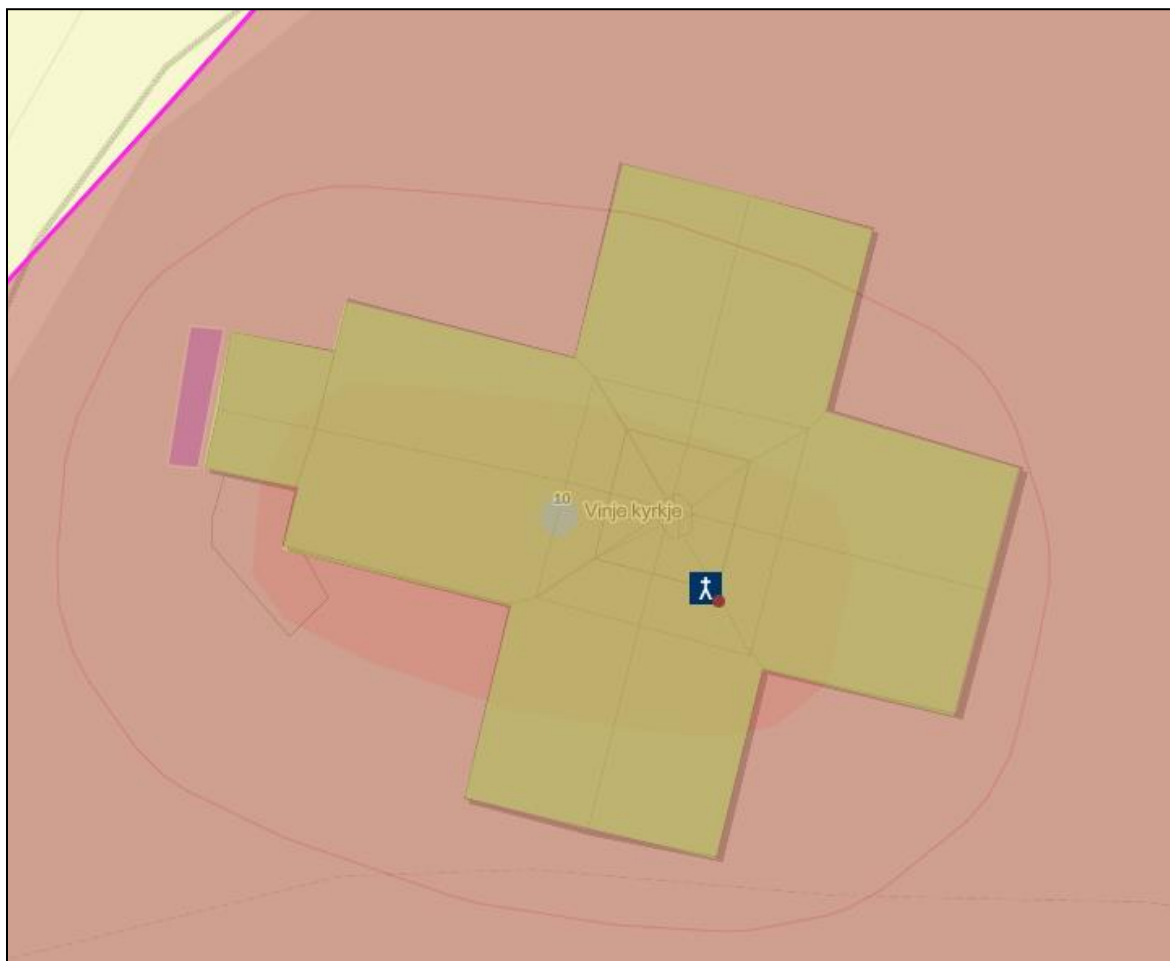
Tiltakene berører *Vinje middelalderske kirkegård* (kulturminne-id 85854-3). Ellers henvises det til NIKUs prosjektplan datert 12.10.2021 og 1.2.2022.

Figur 1. Søknadskart som viser de to feltene som ble arkeologisk undersøkt i den avklarende undersøkelsen

Metode

Tiltaksområdet med de avdekkede gravene var dokumentert med digital innmåling ifm. den avklarende arkeologiske undersøkelsen. I forbindelse med at levningene under denne undersøkelsen ble tolket som særdeles dårlig bevart, ble det i forkant av den arkeologiske utgravningen besluttet å gjennomføre undersøkelsen med forenklet arkeologisk dokumentasjon. Denne forenklete dokumentasjonen besto av detaljerte beskrivelser, plantegning, foto samt manuell oppmåling og innlegging i Askeladden (Figur 4).

Figur 2. Kartutsnitt fra kulturminnedatabasen Askeladden med utgravningsfeltet markert mørk rosa vest for Vinje kirke.

Under utgravningen ble det bekreftet at gravene var dårlig bevart og at det var lite igjen av de menneskelige levningene. På dette grunnlag ble det bestemt at det ikke ble samlet inn materiale for osteologisk analyse og museal oppbevaring, men at det kun ble utført en preliminær osteoarkeologisk analyse (*field assesment*) i felt og videre bearbeiding av disse resultatene ifm. etterarbeidet (Figur 3). De omrotede knoklene/løsbeina hadde en bedre bevaringsgrad enn de beinelementene som kunne relateres til den respektive grav, dette trolig da den omkringliggende massen var noe tørrere og i mindre grad humusblandet. Det osteologiske materialet ble gjenbegravd på stedet. Ansvarlig for dette var kirkeverge Kjell Magne Grave.

Figur 3. In situ og ex situ knokler samt kistespiker.

Følgende begreper er benyttet mht. knoklenes bevaringsgrad:

Bevaringsgrad	Kriterier
Svært god	Komplette knokler uten erosjon/skader
God	Hele knokler, men med noe erosjon/fragmenterte deler
Middels	Varierende fragmenteringsgrad fra velbevarte til fragmenterte
Dårlig	Fragmentert, men fortsatt er enkelte knokler identifiser- og målbare
Svært dårlig	Små fragmenter, pulveriserte knokler og bein med myk konsistens, uidentifiserbare

Den osteologiske analysen innebar kun anatomisk identifisering samt kjønns- og aldersestimering der det var mulig. Kjønnsestimeringen ble basert på bekkenet, hodeskallen, og benelementenes generelle utseende (Buikstra & Ubelaker 1997), størrelse og mål (Bass 1995), og det var kun knoklenes biologiske kjønn som ble analysert. Da materialet hadde en dårlig bevaringsgrad var det kun enkeltbein som ble analysert mht. kjønn, og det var således ikke representativt. Det samme gjelder aldersbedømmingen av de enkelte knokler, det var kun individets «skjelettalder» eller biologiske alder som ble analysert, og dette behøver nødvendigvis ikke samsvare med individets kronologiske alder ved dødstidspunktet (Iscan & Kennedy 1994).

Gjennomføring og resultat

Den arkeologiske utgravningen ble utført av prosjektleder og osteoarkeolog Hanne Ekstrøm Jordahl samt arkeolog Gunhild Høvik Hansen, 13.-15. juni 2022. Rapporten er skrevet av Hanne Ekstrøm Jordahl med innspill fra Gunhild Høvik Hansen og Tone Bergland.

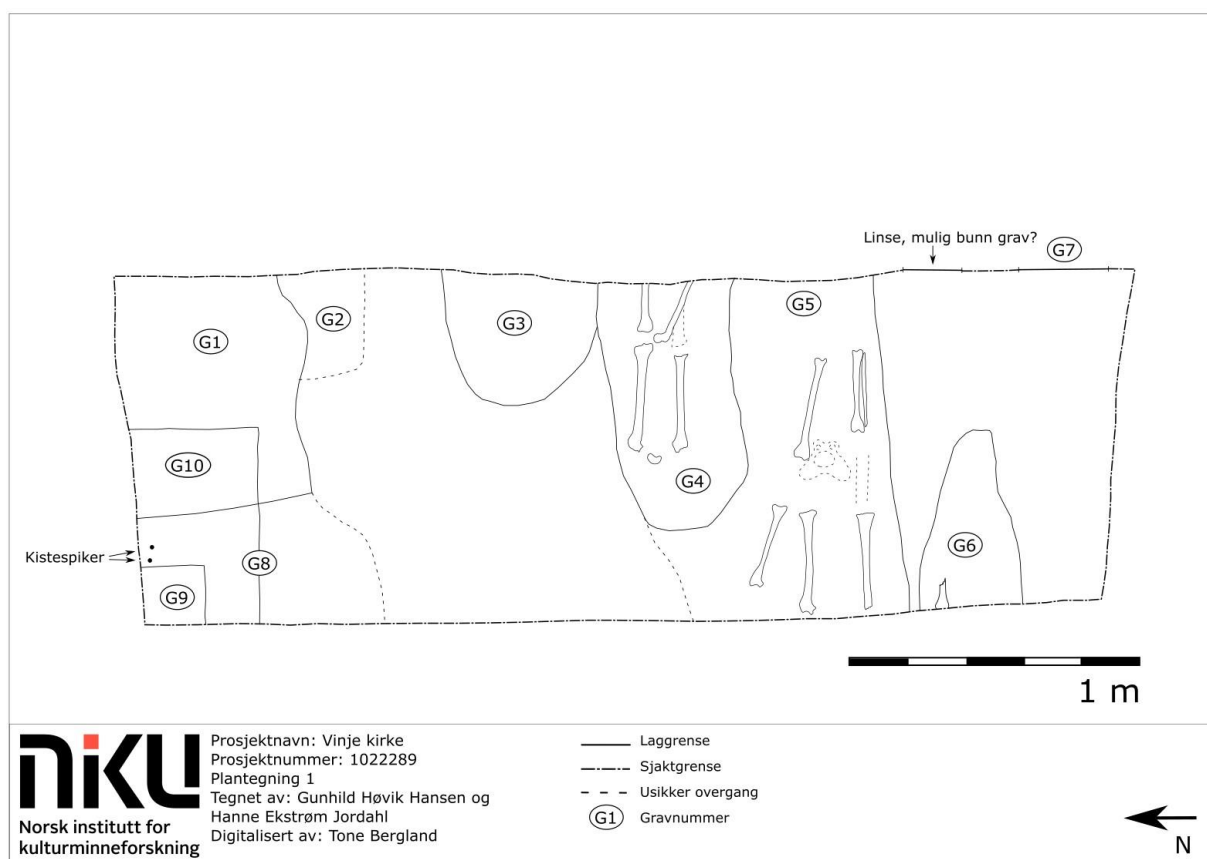
Ved utgravningens oppstart, ble det brukt en del tid på å rense opp den tidligere flaten og lokalisere gravene som ble avdekket under den avklarende undersøkelsen (Figur 4). Det ble kun utført en liten utgravning av det samme feltet som ble undersøkt tidligere, dette målte 1,2-1,6 x 3,3 m, og utgravningsområdet lå ca. 1 m ut fra kirken. Utgravningsfeltet lå på den vestre delen av kirkegården, vest for våpenhuset. Det ble benyttet de samme gravnumrene som under den avklarende arkeologiske undersøkelsen, og i tillegg ble det tillagt ytterligere tre graver: grav 8 (G8, som senere ble avskrevet), grav 9 (G9) og grav 10 (G10), se plantegning (figur 5).

Undergrunnen besto av rødbrun grov sand iblandet småstein, og med tydelige jernutfellinger (figur 4). Det var varierende grunnforhold ift. fuktighet og sammensetningen av jordmasser, se nærmere beskrivelser av gravfyll under den respektive grav. Samtlige graver var orientert øst – vest, da det kun var deler av gravene som ble avdekket i det relativt smale utgravningsfeltet og bevaringsgraden var dårlig, var det dessverre få observasjoner ift. kroppsstilling og spor etter gravritualer.

Figur 4. Oversiktsbilde etter opprensning og lokalisering av graver, foto mot øst.

Figur 5. Plantegning over utgravningsfeltet (digitalisert av Tone Bergland, NIKU).

Grav 1

Grav 1 (G1) ble avdekket helt nord i utgravningsfeltet, og lå ca. 1 m under dagens overflate. Det ble observert en litt annen nedgravning enn den som ble dokumentert i den avklarende arkeologiske undersøkelsen. Graven lå orientert i retning øst – vest, målte ca. 80 i lengden, og fortsatte inn i den østre profilen. Den hadde en tydelig nedgravning i den søndre siden, men noe mindre tydelig mot vest. Det var usikkert hvorvidt den var kuttet og forstyrret av en annen grav (grav 8) i den vestre enden, eller om dette var gravens vestre avgrensning og således hodeenden. Den målte maks. 65 cm i bredden, og på det dypeste målte graven 30-40 cm i dybde. Gravfyllet besto av mørkebrun humusblandet mellomgrov sand iblandet småstein, og minnet sterkt om kirkegårdsmassen på stedet. Det ble ikke observert kisterester, og ingen daterende trekk ved graven.

Figur 6. Grav 1 i plan, foto mot øst.

Det ble ikke observert knokler som lå artikulert, men en må anta at de påtrufne bein har tilhørt graven (figur 6). De menneskelige levningene var middels til dårlig bevart, og besto av en samling hånd- og fingerknokler (*ossa metacarpi* og *ossa digitorum manus*) som lå inntil den søndre avgrensningen av graven, deler av en hodeskalle med ansiktsdelen ned i den vestre delen, deler av en bekkenhalvdel (*coxæ*) fra ukjent side med oppsprukken beinhinne samt en del av et skulderblad (*scapula*) fra ukjent side.

Hodeskallen besto av skjøre skalletak og begge tinningbeina (*ossa temporali*), og hadde en middels god bevaringsgrad. Fingerknoklene besto av både mellomhånd- og fingerbein fra samme individ, de ble funnet ved siden av deler av hodeskallen, men knoklene kunne ikke med sikkerhet relateres til de andre beinelementene. Det ble påtruffet to mellomhåndsbein (*ossa metacarpi*) som besto av fragmenterte deler av skaft og nedre endestykker, de var svært skjøre med oppsprukne beinhinner. I tillegg var det to fingerbein, trolig grunnfalanger (*phalanx proximalis*) som hadde en middels god bevaring. Levningene har tilhørt et voksent individ, men det var ikke mulig å utføre kjønnsbedømming.

Grav 2

Under utgravningen var det noe usikkert om grav 2 (G2) var en egen grav, om så, var det kun bunnen av graven som ble observert i den avklarende arkeologiske undersøkelsen. Det ble ikke observert en tydelig avgrensning ved opprensingen, og heller ingen kisterester. Det ble avdekket deler av skaftet tilhørende et lårbein (*femur*) fra ukjent side, samt deler av et fragmentert bekken (*coxae*). På bekkenet var det en vid skambeinsfuge (*incisura ischiadica major*), noe som tolkes som et feminint trekk.

Grav 3

Grav 3 (G3) lå orientert rent øst – vest, lå noe sør for midten av utgravningsfeltet, og ble avdekket ca. 1,05 m under dagens overflate. Nedgravningen målte ca. 55 m i lengden og var ca. 30 cm bred (figur 7). Graven fortsatte inn i den østre profilen, og hadde en noe avrundet avgrensning i vest med noe mørkere gravfyll, som kan være rester etter gravens hodeende. Det kunne synes som at grav 3 var yngre enn grav 4, da graven lå noe over denne stratigrafisk. Gravfyllet besto av gråbrun humusblandet grov sand iblandet småstein, og det ble observert flere uartikulerte knokler med svært dårlig bevaringstilstand. Beinelementene lå ikke *in situ*, men kan ha tilhørt samme individ. Det ble ikke observert kisterester, og heller ingen tidstypiske trekk ved graven

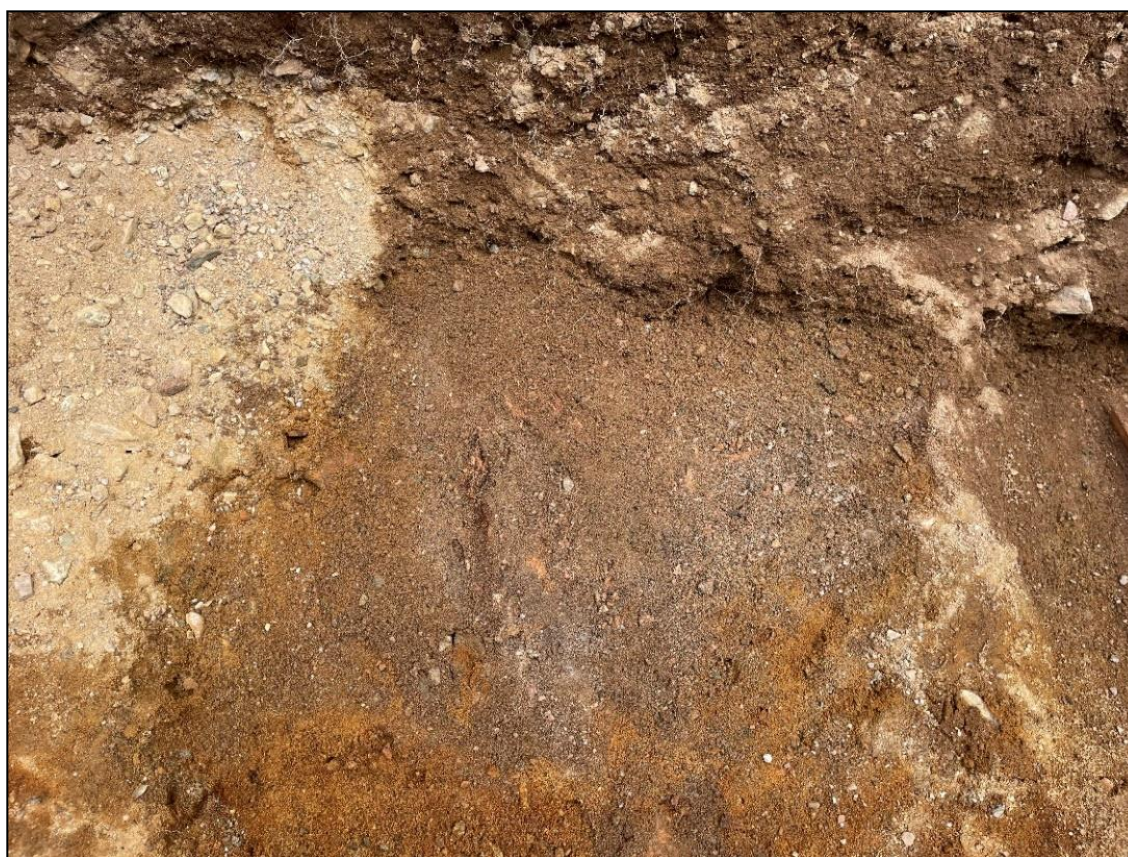

Figur 7. Grav 3 i plan, foto mot øst.

I toppen av graven var det noe bedre bevaringsforhold, og det ble funnet deler av et øvre endestykke tilhørende et overarmsbein (*humerus*), nærmere bestemt leddhodet (*caput humeri*). Den vertikale diameterer på leddhodet ble målt til 42 mm, noe som indikerte kvinne. Det ble

heller ikke observert fusjoneringslinjer eller andre trekk som tilsa en nylig fusjonering av skaft og endestykke, og knokkelen ble således tolket til å tilhøre et voksent individ.

I det samme området, ble det observert spor etter noe som kan ha vært deler av skaftet til et overarmsbein (*humerus*) eller et annet langt rørbein, men det var så nedbrutt at det ikke kunne identifiseres (figur 8). Det ble også avdekket deler av et skulderblad (*scapula*) fra ukjent side. Litt dypere i graven ble det avdekket deler av et skaft og nedre endestykke av et venstre overarmsbein (*humerus*) med myk konsistens, muligens kan det tilhøre det samme beinet som leddhodet. Kjønn- og aldersbedømmingen ble kun basert på få dårlig bevarte knokler, og er derfor svært usikker. Knoklene ble tolket til å ha tilhørt et voksent individ, og kan ha tilhørt en kvinne basert på leddhodets diameter og da overarmsbeinet generelt var grasilt.

Figur 8. Rester etter de menneskelige levningene i grav 3, dokumentasjon av knoklenes bevaringsgrad, foto mot øst.

Ved opprensningen av graven, ble det avdekket et høyre overarmsbein (*humerus*) bestående av skaftet og nedre endestykke. Knokkelen var svært dårlig bevart da den var nærmest oppsmuldret og hadde en myk konsistens, men stedvis bevart beinhinne. Denne tilhørte ikke graven da beinelementet var en del kraftigere enn det overarmsbeinet som tilsynelatende lå *in situ* i graven.

Menneskelige levninger fra graven ble under den avklarende undersøkelsen datert til tidsperioden AD 1492-1648, og kan således ha en nedre dateringsramme i middelalder (Halvorsen 2022).

Grav 4

Under opprensningen, var det usikkert hvorvidt grav 4 (G4) og grav 5 (G5) var del av samme grav. Etter hvert da gravene ble utgravd og nærmere undersøkt, ble de tolket som to ulike graver. Ut fra de stratigrafiske forhold, syntes det som at grav 4 var yngre enn grav 5. Grav 4 ble avdekket helt nord i utgravningsfeltet, lå ca. 1 m under dagens overflate, og var 15 cm dyp. Graven lå orientert i retning øst – vest, og basert på de artikulerte beina, antas det at den døde har blitt gravlagt i ryggleie med parallelle bein. Graven målte ca. 90 cm i lengden, fortsatte inn i den østre profilen, og målte ca. 45 cm i bredden (figur 5). Det som var bevart, ble tolket til å være deler av gravens fotende.

Graven var tydeligere avgrenset ved økt dybde, og gravfyllet besto av middels kompakt gråbrun humusblandet sand iblandet småstein. Mot bunnen av graven samt i den søndre siden, var sanden grovere, noe som trolig indikerer at gravfyllet var iblandet den naturlige undergrunnen. Det ble også observert mørkebrune trefibre som ble tolket som kisterester i gravens avgrensning mot sør, altså rester etter søndre kistevegg.

Figur 2. De menneskelige levningene i grav 4, foto mot sør.

I nordre del av graven ble det avdekket relativt dårlig bevarte artikulerte nedre ekstremiteter bestående av begge lårbein (*ossa femoris*) og skinnebein (*ossa tibiae*), og et lite fragment av bekkenet (*coxae*), som ble tolket til å være *in situ* (Figur 9). Høyre lårbein besto kun av skaftet og deler av det nedre endestykket, og var særdeles dårlig bevart. Det venstre lårbeinet var helt, men fragmentert i begge endestykker, og det var kun fremsiden av skaftet som var bevart. Venstre skinnebein var fragmentert i begge endestykker samt fremre side av skaftet, og høyre skinnebein

ble kun observert i form av svake spor etter beinhinnen. Bekkenet var noe bedre bevart, men ikke de deler som indikerer individets kjønn- og/eller alder.

I den preliminnære osteologiske analysen ble levningene analysert mht. kjønn- og alder. Det var ingen spor etter fusjoneringslinjer, noe som tilsier at levningene har tilhørt et voksent individ. På grunn av fragmentering, var det ikke mulig å måle bredden på det venstre lårbeinets nedre endestykke, men endestykket så smalt ut, noe som indikerte at de menneskelige levningene muligens kan ha tilhørt en kvinne.

I søndre del av graven ble det avdekket deler av en hodeskalle. Like over graven lå det nok et lårbein som ikke kan ha tilhørt graven, dette beinet var også fragmentert og besto av deler av skaftet og begge endestykker. I tillegg ble det funnet en jeksel tilhørende et barn (melketann). Menneskelige levninger fra graven ble under den avklarende undersøkelsen datert til tidsperioden AD 1487-1640 (Halvorsen 2022), og kan således ha en nedre dateringsramme i middelalder.

Grav 5

Grav 5 (G5) ble avdekket mot sør i utgravningsfeltet, lå ca. 1 m under dagens overflate, og var ca. 10 cm dyp. Graven lå orientert i retning øst – vest, og basert på de artikulerte beina, antas det at den døde har blitt gravlagt i ryngleie med parallelle bein. Graven målte ca. 80 cm i lengden, og den fortsatte inn i profilen i retning øst. Den målte 30-55 cm i bredden, og var trolig eldre enn grav 4. Det som var bevart, ble tolket til å være deler av gravens fotende, fra skjelettets bekken og til og med skinnebeina. Gravfyllet besto av brun mellomgrov sand, iblandet en del småstein og enkelte knyttnevestor stein. Det var ingen spor etter kisterester eller andre daterende trekk ved graven.

Figur 3. De menneskelige levningene i grav 5, foto mot nord.

I graven ble det avdekket artikulerede nedre ekstremiteter, nærmere bestemt begge lårbein (*ossa femoris*) og skinnebein (*ossa tibiae*), venstre leggbein (*fibula*) samt bekken (*coxae*), og i tillegg omrotede (*ex situ*) hodeskallefragmenter fra to ulike hodeskaller samt et langt rørbein (figur 10). Beinelementene var fragmentert, og hadde en varierende bevaringsgrad fra middels til dårlig bevart.

Høyre lår- og skinnebein (*femur et. tibia*) besto kun av skaftene, og manglet således endestykkene. Venstre lårbein var fragmentert i begge endestykker og skaft, høyre skinnebein var fragmentert i det øvre endestykket og på skaftet, og manglet nedre endestykke. Det venstre leggbeinet besto kun av skaftet, og manglet begge endestykker. Bekkenet var nærmest oppsmuldret. Under den preliminare analysen ble levningene tolket til å være rester etter et voksent individ, og det var dessverre ikke mulig å vurdere biologisk alder, kjønn eller kroppshøyde grunnet beinelementenes fragmenterings- og bevaringsgrad.

Det var flere knokler som lå *ex situ*. Ved siden av den ene hodeskallen lå det rester av et nærmest pulverisert langt rørbein, trolig skaftet tilhørende et lårbein (*femur*). Fragmentene tilhørende hodeskallen lå tydelig omrotet innenfor gravens avgrensning, og besto av fem fragmenter hvorav et av fragmentene var et større fragment trolig et issebein (*parietale*) fra ukjent side. Fragmentet var middels tykt, og tilhørte et voksent individ. Den andre hodeskallen besto av både små- og store fragmenter og tenner. Blant fragmentene var det flere fragmenter skalletak, et kinnbein (*zygomaticus*) fra ukjent side, fire fragmenter fra tinningbein (*os temporale*) deriblant et fra høyre side, og et større fragment fra høyre isse- og pannebein (*parietale et frontale*) med tydelige kraniesømmer, som indikerte at dette var rester etter et yngre voksent individ. I tillegg ble det funnet til sammen ni tenner hvorav fem var kinntenner (molarer) og fire var fremre forjeksler (premolarer) og fortenner (*incisiver*). Tennene var trolig fra to ulike individer da det både var melketenner og tenner fra en ung voksen.

Grav 6

Grav 6 (G6) var ingen barnegrav som den ble tolket til under den avklarende undersøkelsen, men snarere rester etter bunnen av en grav tilhørende et voksent individ. Graven ble avdekket helt sør i utgravningsfeltet (figur 5), lå ca. 1 m under dagens overflate, og var ca. 5-10 cm dyp. Formen på graven tilsa at den har vært orientert i retning øst – vest, men da det ikke ble observert artikulerede bein, var det ikke mulig å tyde kroppsstilling. Graven målte ca. 1,2 m i lengden, og den fortsatte inn i profilen i retning vest. Den målte maks. 70 cm i bredden, og gravfyllet besto av brun mellomgrov sand iblandet humus og småstein, og enkelte knyttnevestore stein.

Det ble kun observert et utydelig spor etter et nedbrutt langt rørbein av ukjent type med myk konsistens. I tillegg ble det observert to fragmenter av et skaft tilhørende et skinnebein (*tibia*) fra ukjent side, som stakk ut av den vestre profilen. Levningene tilhørte et voksent individ, og det antas at dette beinelementet lå *in situ*. I et ca. 3 cm bredt felt i den søndre siden av bunnen, ble det observert et ca. 1 cm tykt fett brunsvart organisk lag, som kan ha vært rester etter kisten. Det ble ikke observert tidstypiske trekk ved graven.

Grav 7

Grav 7 (G7) var kun synlig i den østre profilen mot den søndre avgrensningen av utgravningsfeltet ca. 80 cm under dagens overflate (figur 11). Det var kun synlige noen få uidentifiserte dårlig bevarte beinfragmenter i profilen, samt en linse av brunsvart nedbrutt humusblandet sand som kunne være kisterester. Gravfyllet besto av brunsort grov sand iblandet linser av noe lysere brun sand og humus. Det ble ikke observert daterende trekk ved graven.

Figur 4. Grav 7, kun synlig i den østre profilen (hvit pil). Foto mot øst.

Menneskelige levninger fra graven ble under den avklarende undersøkelsen ¹⁴C-datert til tidsperioden AD 1496-1657 (Halvorsen 2022), og kan således ha en nedre dateringsramme i middelalder.

Grav 8

Like vest for grav 1, var det et svakt fyllskifte som fikk betegnelsen grav 8 (G8). Denne ble imidlertid avkreftet som grav etter nærmere undersøkelse da den var funntom og at den ikke hadde en klar avgrensning. I massen rundt denne ble det funnet et fragmentert skaft fra et langt rørbein, sannsynligvis et lår- eller skinnebein (*femur* eller *tibia*).

Grav 9

I nordvestre hjørnet av utgravningsfeltet ble det observert en mørkebrun nedgravning og to kistespike i plan inn mot den nordre profilen, som fikk betegnelsen grav 9 (G9). Basert på massens bestanddeler, nedbrutt fuktig treverk, type kistespike samt beliggenhet relativt nær en gravstøtte på kirkegården, ble det tolket til et gravsted som fortsatt var i bruk. Graven ble ikke undersøkt nærmere grunnet etiske hensyn.

Grav 10

Grav 10 (G10) ble påtruffet i det nordvestre hjørnet av utgravningsfeltet, under grav 1 og 9. Toppen av graven lå ca. 1,16 cm under dagens overflate, og den lå orientert i retning øst – vest. Graven var gravd ned i undergrunnen, og det var kun fotenden av graven som ble avdekket. Gravfyllet besto av fuktig mørk brun grov sand og grus iblandet humus og mindre stein, samt linser av lysebrun fet, tidvis plastisk humus som kan ha vært rester etter kisten. I tillegg var det to litt større steiner i gravfyllet, på henholdsvis 10 x 13 cm og 20 x 25 cm.

Nedgravningen målte ca. 68 cm i lengden, og fortsatte inn i den vestre profilen. Den var ca. 73 cm bred, og i den nordre siden av graven, inn mot den nordre profilen, ble det påtruffet en mørk brun linse av svært nedbrutt humus der hvor de to kistespike ble funnet, noe som indikerte kisterester. Det var imidlertid ikke mulig å avgjøre hvilken form kisten har hatt.

Inn mot gravens sørøstre hjørne, ble det funnet et lite middels godt bevart fragment av en hodeskalle, nærmere bestemt pannebeinet (*frontale*) i området rundt øyehulen. Det var dessverre ikke mulig å bedømme individets kjønn på dette fragmentet. I tillegg ble det observert et *ex situ* svært nedbrutt skaft av et langt rørbein tilhørende et overarmsbein (*humerus*) eller lårbein (*femur*).

Oversikt over bein funnet i eller i relasjon til gravene

Grav	Beinelement	In situ	Ex situ	Frag. grad	Bev. grad.	Kommentar
1	Ossa metacarpi + ossa digitorum manus	x		Frag./ hele	Middels	I søndre del av graven
1	Hodeskalle: skalletak + ossa temporali	x?		Frag./ hele	Middels	I vestre del av graven
1	Coxae: illium		x	Frag.	Dårlig	
1	Scapula		x	Frag.	Dårlig	
2	Femur		x	Frag.	Dårlig	Et frag. av diafyse
2	Coxae: illium		x	Frag.	Middels	Vid incisura ischiadica major, ♀?
3	Humerus		x	Frag.	Middels	Proks. epifyse: caput humeri, ♀?
3	Humerus?		x	Frag./ pulverisert	Svært dårlig	Kun diafyse
3	Scapula		x	Frag.	Dårlig	
3	Humerus		x	Frag./ pulverisert	Svært dårlig	Del av diafyse og distal epifyse. Samme bein som caput humeri
3	Humerus, dx		x	Frag.	Dårlig	Del av diafyse og nedre epifyse.
4	Ossa femoris	x		Frag./ hele	Dårlig/ svært dårlig	I nordre del av graven
4	Ossa tibiae	x		Hele	Dårlig	I nordre del av graven
4	Coxae	x		Frag.	Dårlig	Kun et lite frag.
4	Frag. hodeskalle		x	Frag.	Dårlig	
4	Femur		x	Hel	Dårlig	
4	Tann		x	Hel	Dårlig	En molar (dens decidere/melketann)
5	Ossa femoris	x		Frag.	Dårlig	Kun diafyser
5	Ossa tibiae	x		Frag.	Dårlig	Kun diafyser
5	Fibula, sin	x				
5	Coxae	x		Pulverisert	Svært dårlig	
5	Hodeskalle		x		Dårlig	5 frag. mulig bla. parietale
5	Hodeskalle		x	Frag.	Middels/ dårlig	Frag. skalletak, zygomaticus, 4 frag. temporale, og parietale et frontale dx. + 9 tenner: 5 molarer og 4 premolarer/ incisiver. Tennene var fra min. 2 individer: ung voksen + barn
5	Ossa longa, femur?		x	Pulverisert	Svært dårlig	
6	Ossa longa		x	Pulverisert	Svært dårlig	
6	Tibia	x		Frag.	Dårlig	
8	Osa longa		x	Frag.	Dårlig	Trolig femur eller tibia
10	Frontale		x	Frag.	Middels	I det sørøstre hjørnet av graven
10	Ossa longa		x	Frag.	Dårlig	diafyse, humerus eller femur

Omrotede menneskelig levninger

Etter endt utgravning av de påtrufne gravene fra den avklarende undersøkelsen, ble det gravd noe mer i det nordvestre hjørnet av utgravningsfeltet da det var et mørkere brunt fyllskifte som kunne indikere nok en grav. Det ble da funnet to store kistespike i plan inn mot den nordre profilen, og noe som kunne indikere et hjørne av en kiste. Kisten syntes som godt bevart og at den tilhørte en nyere tids grav. Ved nærmere undersøkelse ble det tydelig at kisten trolig tilhørte graven hvor gravsteinen sto like nordvest for utgravningsfeltet.

I midtre del av vestre profil av utgravningsfeltet, ble det ved opprensing av profilen, påtruffet to brystvirvler (*vertebrae thoracicae*) som trolig lå *in situ*, men det ble ikke observert andre relaterte knokler. For å være sikker på at bunnen av kirkegården var påtruffet, ble det gravd en prøvegropp som målte ca. 0,45 x 1 m, og som ble gravd ytterligere ned 45 cm (ca. 1,5 m under dagens overflate). Det var ingen spor etter flere lag med graver eller omrotede knokler hverken i profilene eller i bunnen av prøvegroppen.

Figur 12. Prøvegrop i utgravningsfeltets nordvestre hjørne, foto mot nord nordvest.

I østre profil, mellom grav 5 og grav 7 var det synlig en smal linse bestående av gråbrun sand som kan ha vært rester etter bunnen av en grav (Figur 4 og 13), men denne fikk ikke et gravnummer da det var stor usikkerhet om hvorvidt det var en grav. Like over grav 7 ble det observert et kraniefragment som ikke hadde relasjon til graven, og trolig kun var et løvsbein.

Figur 13. Brunsvart linse like nord for grav 7, foto mot sørøst.

Benelement	In situ	Ex situ	Frag. grad	Bev. grad	Kommentar
Femur, sin		x	Frag.	Middels	Del av distal epifyse, tilhørende et voksent individ
Coxa, ukjent side		x	Frag.	Middels	Deler av ischii og illium: acetabulum. Insicura ischiadica major: vid vinkel, kan indikere ♀
Tibia, ukjent		x	Frag.	Dårlig	Kun diafyse
Scapula, dx		x	Frag.	Dårlig	
Humerus, sin		x	Frag.	Dårlig	Diafyse + distal epifyse, trolig tilhørende et voksent individ
Humerus dx		x	Frag.	Middels	Diafyse + distal epifyse
Costa, ukjent		x	Frag.	Dårlig	Flere ribbeins-fragmenter
Vertebrae thoracic, ukjent		x	Frag.	Dårlig	Tilhørende et voksent individ
Vertebrae lumbalis, ukjent		x	Frag.	Dårlig	Tilhørende et voksent individ

Figur 14. Inventaria over omrotet osteologisk materiale (ex situ) som ikke kunne relateres til en spesifikk grav.

Formidling

I forkant av utgravningene ved Vinje kirke ble det opprettet en prosjektside med informasjon om prosjektet på NIKUs nettsider. I løpet av utgravningen ble foto og informasjon om utgravningen også delt i NIKU Tønsbergs nyopprettede facebook-gruppe *Arkeologi i Tønsberg*. I løpet av de tre dagene utgravningen ble gjennomført, var det flere lokale interesserte som kom innom for å se og høre om et som ble avdekket, blant annet Olav Nordstoga, nabo til kirken og leder i historielaget, og Arne Vinje, tidligere ordfører og forfatter av boka om Vinje kirke.

Figur 15. Formidling til elever fra Edland skole.

Det er viktig for NIKU å skape engasjement i lokalmiljøet når vi er ute på oppdrag, og bidra til formidling av den lokale kulturarven. Gjennom kirkevergen gjorde vi avtale om skolebesøk. Tirsdag 14. juni fikk vi så besøk av skoleelever fra mellomtrinnet på Edland skole (Figur 15). Elevene fikk komme frem til sjakkanten for å kikke på de gravene og skjelettene som da var avdekket. De var svært engasjerte og stilte mange interessante spørsmål til arkeologene. I ettertid fikk NIKU også gode tilbakemeldinger om at lærer og elever var fornøyde med formidlingen i felt.

Sammendrag

Gravenes datering ble diskutert i den arkeologiske rapporten fra den avklarende undersøkelsen (Halvorsen 2021), og deler av dette innholdet er innarbeidet i tolkningene fra utgravningen.

Grav 1

Avgrænsningen av graven ble tolket noe annerledes enn under den avklarende undersøkelsen. Den inneholdt til dels omrotede knokler som ble tolket som tilhørende graven. Levningene var middels til dårlig bevarte, og har tilhørt et voksent individ av ukjent kjønn. Det ble ikke observert kisterester eller tidstypiske trekk.

Grav 2

Graven ble avskrevet under utgravningen, men en kunne ikke utelukke at det var bunnen til en fotende tilhørende en grav. I relasjon til et fyllskifte, ble det funnet omrotede knokler som kan ha tilhørt en voksen kvinne.

Grav 3

Grav 3 besto trolig av kun hodeenden, og inneholdt dårlig bevarte bein som ikke lå anatomisk riktig, men som ble tolket til å ha tilhørt samme individ. De få analyserte knokler indikerte at levningene kan ha tilhørt et voksent individ, og muligens en kvinne. Det ble ikke avdekket kisterester eller trekk som indikerte gravens alder, men graven ble datert under den avklarende undersøkelsen. Levningene ble datert til AD 1492-1648, og kan være fra middelalder. Dateringene er ikke kalibrert med hensyn til marin reservoareffekt¹, dersom levningene stammer fra lokalbefolkningen er det mindre trolig at vedkommende har hatt et kosthold dominert av marin føde, men en kan ikke utelukke at den gravlagte kommer fra mer kystnære områder hvor mat fra havet har vært en stor del av kostholdet.

Grav 4

Graven var forstyrret ca. midt i graven, og den fortsatte inn i den østre profilen hvor trolig den døde føtter fortsatt lå. Levningene besto av dårlig bevarte deler av de nedre ekstremiteter hvor beina lå anatomisk riktig, og den døde var gravlagt i ryggeleie med parallelle bein. Skjelettet tilhørte et voksent individ, og kan være levningene av en kvinne. Det ble avdekket kisterester i form av nedbrutte trefibre fra kisten, men ingen daterende trekk ble observert.

De menneskelige levningene ble imidlertid datert til tidsperioden AD 1487-1640 under den avklarende undersøkelsen. Graven har nærmest en sammenfallende datering med grav 3. Under feltarbeidet ble grav 4 tolket som eldre enn grav 3, noe som også kan forsterke en mulig datering til middelalder. I likhet med grav 3, tas det forbehold mht. en mulig marin reservoareffekt.

---

¹ Det legges inn et forbehold om radiokarbondateringer på menneskelige levninger, da føde fra havet kan påvirke dateringsresultatene. Den marine reservoar-effekten kan føre til at mennesker og dyr som har spist marin føde kan få eldre datering enn det som er reelt.

Grav 5

Det som var bevart, ble tolket til å være deler av gravens fotende, fra skjelettets bekken og til og med skinnebeina. I likhet med den foregående grav, lå trolig føttene igjen inne i den østre profilen, og den døde var gravlagt i ryggleie med parallelle bein. Levningene var middels til dårlig bevart, og ble analysert til å tilhøre et voksent individ av ukjent kjønn. Det var ingen spor etter kiste eller annet som kunne bidra til å datere graven. Graven ble heller ikke ¹⁴C-datert. Basert på de stratigrafiske forholdene, ble den imidlertid tolket til å være eldre enn grav 4, og kan således være fra middelalder.

Grav 6

I den avklarende undersøkelsen ble denne graven tolket som en barnegrav, noe som ble avkreftet under utgravningen. Den besto kun av bunnen av en grav som fortsatte inn i den vestre profilen, og det var derfor trolig fotenden som ble avdekket. Det ble ikke observert bein som lå anatomisk riktig, men et bein som lå på sin opprinnelige plass. Levningene var svært dårlig bevart, og tilhørte et voksent individ av ukjent kjønn. Det ble observert kisterester i form av et organisk lag i bunnen av graven, men ingen øvrige tidstypiske trekk. Graven ble heller ikke datert, og det var ingen stratigrafiske relasjoner som ga indikasjoner på om graven var eldre eller yngre enn de andre gravene.

Grav 7

Graven ble kun observert i den østre profilen, og besto av dårlig bevarte uidentifiserte beinfragmenter samt en humusblandet masse som kan ha vært rester etter kisten. Det ble for øvrig ikke observert trekk ved graven som kunne gi indikasjoner på når den var anlagt. Graven ble imidlertid datert til AD 1496-1657, basert på beinfragmenter fra graven, og kan derfor være fra seinmiddelalder. I likhet med dateringene fra henholdsvis grav 3 og 4, er den ikke kalibrert med hensyn til marin reservoareffekt.

Grav 8

Graven ble avskrevet.

Grav 9

Graven ble tolket til et gravsted som fortsatt var i bruk, og ble av etiske hensyn ikke undersøkt nærmere.

Grav 10

Graven var gravd ned i undergrunnen, og fortsatte inn i den vestre profilen. Det ble kun funnet to små fragmenter bein som ikke kunne osteologisk analyseres. Det ble avdekket kistespor i form av linser av nedbrutt humus samt to kistespike av ukjent datering, og graven hadde ingen øvrige tidstypiske trekk.

Kulturhistoriske betraktninger

Den arkeologiske utgravningen ble utført på den vestre delen av kirkegården, og det ble avdekket ti graver hvorav to graver ble avskrevet etter nærmere undersøkelser. Det var imidlertid kun to av gravene hvor det ble observert levninger *in situ*. I det nordvestre hjørnet av utgravningsfeltet ble det observert to sjikt med graver, og da de to gravene som kun ble observert i den østre profilen i den sørøstre delen av feltet ble avdekket en del grunnere enn de andre gravene, kan det synes som at det også i denne delen har vært minimum to sjikt/faser med graver. Alle gravene hadde enten middels til dårlig bevaring eller en dårlig til svært dårlig bevaringsgrad, og da det ikke ble avdekket større deler av artikulerte skjeletter, indikerer dette at majoriteten av levningene allerede var omdannet eller evt. fjernet ifm. senere gravearbeider på kirkegården.

Det ble observert kisterester i fire graver, enten i form av linser av fet brun humus, nedbrutt treverk og/eller kistespiker av metall. Mangel på kisterester kan enten indikere at de er gravlagt uten kiste eller at omdanningen for organisk materiale har vært høy og at det derfor ikke er noe treverk bevart. Om så indikerer det at kistene var sammenføyret av trenagler og ikke av kistesøm av jern eller annet metall. Da det kun var deler av gravene som ble avdekket, og at flere av de var delvis fjernet og/eller forstyrret, er det mulig at kistespoene også er gravd bort på et senere tidspunkt. Det var ingen trekk ved gravene som kunne belyse ¹⁴C-dateringen av grav 3, 4 og 7, og det var heller ingen andre tidstypiske trekk ved de ikke-daterte gravene. I de fem gravene hvor det var identifiserbare knokler (Grav 1, 3, 4, 5 og 6), var det kun levninger etter voksne individer. I to graver (Grav 3 og 4) kan levningene ha tilhørt kvinner, men det er svært usikkert da det kun er basert på få og små beinfragmenter.

Den arkeologiske utgravningen vest for inngangspartiet tilhørende Vinje kirke, har avdekket de eldste gravene på kirkegården. Basert på resultatene fra den avklarende arkeologiske undersøkelsen, er det stor sannsynlighet for at majoriteten av gravene er fra seinmiddelalder. Den osteoarkeologiske analysen har bidratt med supplerende kunnskap om kirkegårdens bevaringsgrad, gravskikk i form av kisterester samt at gravene kun inneholdt levninger etter voksne individer.

Litteratur

Bass, W. M. 1995. *Human Osteology. A laboratory and Field Manual*. Fourth edition. Missouri, Columbia, USA.

Buikstra, J. E. & Ubelaker, D. H. 1997. *Standards. For data collection from Human Skeletal remains*. Third edition. Ithaca, Nw York, USA.

Halvorsen, S. W. 2021. Vinje kyrkje, Vinje. Arkeologisk avklarende undersøkelse i forbindelse med søknad om å etablere universell tilgang og ny hovedinngang. *NIKU Oppdragsrapport 114/2021*.

Iscan, M. Y. & Kennedy, K. A. R. 1994. *Reconstruction of Life from the Skeleton*. Alan R. Liss. Inc. New York, USA.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 237

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00